

تحقیق درباره

امکانات توسعه صادرات به شیخ نشینهای
خلیج فارس در مرکز مطالعات عالی بین‌المللی

دکتر اسدالله نصرافیهانی

محمود نیلفروشان شهشهانی

محمد رضا محمد رضای سلکی

محمد منشی‌زاده تهرانی

کمال قارصی

ابوالقاسم دبیریان تهرانی

یوسف پورناصح

سرپرست

محققان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

امکانات توسعه صادرات به شیخ نشینهای خلیج فارس

مقدمه

سرعت رشد سرمایه گذاری بخش خصوصی در صنایع نیمه سنگین و برنامه های دولت در زمینه سرمایه گذاری در صنایع سنگین اقتصاد ایران را با مسائل تازه ای آشنا ساخته است که از هم اکنون باید بشناخت صحیح آنها پرداخت تا طراحان سیاست اقتصادی کشور بتوانند همواره پیشتاز حوادث در زمینه مسائل اقتصادی ایران باشند. از جمله این مسائل، و شاید مهمترین آنها از دیدگاه هدف این تحقیق تعیین ضوابطی است که سیاست صنعتی کشور در سالهای آینده بر مبنای آنها طرح - ریزی گردد. در تعیین این ضوابط باید بدو سؤال زیر پاسخ داد :

— آیا این ضوابط باید بر اساس جانشینی تولیدات داخلی با واردات تعیین گردد؟

و یا اینکه

— این معیارها باید بر مبنای توسعه صنایع صادراتی تعیین شود؟

تجارب کشورهای مشابه در این زمینه تا حدی نظر ما را از توسل به تدابیری مبتنی به توجه انحصاری به بازارهای داخلی منعطف و بشیوه دیگری که هدف آن کوشش در جهت صدور مصنوعات است معطوف مینماید. تجربیاتی که در آمریکای لاتین بدست آمده است نشان میدهد که تدابیری که منحصرراً بر اساس تهیه مصنوعات جهت تقلیل یا حذف واردات کالاهای مشابه صورت گرفته است چندان موفقیت آمیز

نبوده است ، لیکن در هر جا که افزایش مصنوعات داخلی لااقل تا حدودی هدف صادراتی داشته است نتایج حاصل رضایت بخش تر بوده و برای مثال میتوان از سیاست کره جنوبی ، پاکستان ، اسرائیل و مکزیک در این مورد نام برد . صدور مصنوعات ، حتی بمقدار کم ، در حد خود متضمن درسهای پرارزشی برای صاحبان صنایع ما است . هر گاه مقداری از تولیدات کشور ما بجای فروش در داخل به خارج صادر گردد مسلماً تجربه بخش صنعتی ما پرارزش تر خواهد شد و تلاشی که برای تولید محصولات صنعتی معمول گردیده شدیدتر خواهد گشت و کم کم صنایع داخلی از حال تدافعی به حال تهاجمی تغییر وضع خواهد داد و در اینجاست که بررسی بازارهای جهانی بمنظور تعیین حدود امکانات صادرات محصولات صنعتی کشور نقش اساسی خواهد داشت .

مرکز مطالعات عالی بین المللی دانشگاه تهران با شناخت این مسأله از دو سال پیش لزوم بررسی آنرا تشخیص داده و به مطالعه مقدماتی بازارهای جهانی از دیدگاه امکان جذب کالاهای صنعتی کشور پرداخته است . پس از مطالعات مقدماتی در مورد روابط تجاری ایران با شیخ نشینها و کشورهای آفریقائی این نتیجه حاصل گردید که بازار آفریقا و شیخ نشینهای خلیج فارس هر یک بعزت ویژه گیهای خاصی میتوانند کانونهائی مطمئن جهت جذب تولیدات داخلی ایران باشند لیکن متأسفانه این بازارها ، از نظر تولید کنندگان ایرانی ناشناخته مانده است . بدین منظور دو گروه در این مرکز مأمور تحقیق درباره امکانات صدور تولیدات ایران ب بازارهای آفریقا و شیخ نشینهای خلیج فارس گردید . گزارشی که اکنون مورد مطالعه قرار میگردد قسمتی از نتیجه تحقیق گروه دوم در باره « بررسی امکانات صدور تولیدات ایران به شیخ نشینهای خلیج فارس » است .

بخش ۱- بررسی تجارت خارجی ایران

وضع قانون انحصار تجارت خارجی ایران در سالهای قبل از شهریور ۱۳۲۰ به بازرگانی خارجی کشور شکل مشخصی داد. منظور واضعان این قانون خود بیشتر در جهت تنظیم یک سیاست بازرگانی بود که مهمترین هدف‌های آن عبارت بود از:

— ایجاد یک تعادل نسبی در موازنه بازرگانی خارجی کشور

— حمایت از تولیدات داخلی

— حمایت از صادرات و تشویق آن

— جلوگیری از ورود کالاهای غیرضروری

در مورد نخستین هدف باید متذکر گردید که اجرای صحیح برنامه توسعه صنعتی که دولت در آلمان طرح ریزی کرده بود مستلزم ورود مقدار زیادی ماشین-آلات و کالاهای سرمایه‌ای بود که از طرفی تحدید واردات آنها صنعتی شدن کشور را متوقف می‌ساخت و از طرف دیگر تأمین منابع مالی ارزی این واردات چندان آسان نبود. بدین جهت بعد از تصویب قانون انحصار تجارت خارجی بین دولت ایران و دولت‌های آلمان و اتحاد جماهیر شوروی که هر دو دارای نوعی اقتصاد متمرکز بودند توافق‌هایی بعمل آمد که منتهی به عقد قراردادهایی بین ایران و این دو کشور گردید و در نتیجه نیازهای وارداتی کشور از طریق عقد قراردادهای پایاپای تأمین گردید و صادرات ایران بدین دو کشور بمقدار زیادی افزایش یافت و در نتیجه اغلب ماشین‌آلات و تأسیسات کارخانه‌های پشم‌بافی، دخانیات، سیمان و صابون‌سازی،

اسلحه سازی و شیمیائی از کشور آلمان خریداری گردید و دولت شوروی متعهد شد که در مقابل خرید پنبه ، پشم ، پوست خام ، برنج ، خشکبار از ایران کوشش کند که نیازهای ایران را در زمینه شکر، کبریت، قماش، سیمان، ماشین آلات کشاورزی، تأسیسات و ماشین های برنج پاک کنی و پنبه پاک کنی و سیلو تأمین نماید .

در نتیجه عقد این قراردادها و تشویق هائیکه در جهت توسعه صادرات کشور از طریق اعطای جواز صادراتی صورت گرفت ، یکک تعادل نسبی در بازرگانی خارجی کشور در سالهای ۲۰- ۱۳۱۱ بشرح مندرج در جدول شماره ۱ بوجود آمد .

جدول شماره ۱

تراز بازرگانی خارجی ایران در سالهای ۲۰- ۱۳۱۱
(واحد ارزش - میلیون ریال)

سال	کل واردات	کل صادرات	صادرات بدون مواد نفتی	صادرات مواد نفتی	موازنه ارزش
۱۳۱۱	۶۵۸	۱۶۷۵	۵۳۲	۱۱۴۳	-۱۲۶
۱۳۱۲	۶۹۸	۱۸۱۸	۴۸۱	۱۳۳۷	-۲۱۷
۱۳۱۳	۸۲۴	۱۹۳۱	۵۳۴	۱۳۹۷	-۲۹۰
۱۳۱۴	۱۰۲۹	۱۹۵۵	۶۵۹	۱۲۹۶	-۳۷۰
۱۳۱۵	۱۰۷۳	۲۲۴۷	۶۸۹	۱۵۵۸	-۳۸۴
۱۳۱۶	۱۳۹۵	۲۵۶۰	۶۸۳	۱۸۷۷	-۷۱۲
۱۳۱۷	۱۱۸۶	۲۱۴۹	۳۷۰	۱۷۷۹	-۸۱۶
۱۳۱۸	۱۰۷۰	۲۵۰۲	۸۲۲	۱۶۸۰	-۲۴۸
۱۳۱۹	۱۰۱۹	۲۲۵۴	۹۴۰	۱۳۱۴	-۷۹
۱۳۲۰	۷۹۱	۱۸۳۷	۸۲۶	۱۰۱۱	+۳۵

مأخذ : سالنامه های آمار بازرگانی خارجی ایران - سالهای ۲۰- ۱۳۱۱

در مورد ترکیب کالاهای صادراتی ایران باید متذکر گردید که کالاهای کشاورزی و سنتی از قبیل خکشبار، پنبه، قالی، تریاک، کتیرا، روده، پوست و جرم عمده‌ترین کالاهای صادراتی ایران در این دوره بوده است.

در شهریور ماه ۱۳۲۰ بدنبال بحرانی که در اثر اشغال کشور اقتصاد ایران را فرا گرفته بود، سیاست بازرگانی خارجی کشور دچار تزلزل شدیدی گردید و تصمیماتی که در زمینه بازرگانی خارجی ایران اتخاذ گردید منبعث از ایده‌ها و افکار متغیری بود که خود از تحولات زمانی متأثر گردیده بود.

مقرراتی که در جهت تشویق صادرات کشور در قبل از شهریور ۱۳۲۰ وضع شده بود عملاً ملغی گردید و اصولاً تا تاریخ ملی شدن صنعت نفت از سیاست تشویق صادرات پیروی نشد و در این سالها بهنگامی که کشور دچار کمبود ارز نبود از روش دروازه‌های باز و در سال‌هایی که مضیقه ارزی وجود داشت تقریباً از سیاست محدودیت واردات پیروی میگردید. ماحصل آنکه تعادل نسبی که تا سال ۱۳۲۰ در سوازنه بازرگانی خارجی کشور وجود داشت در اثر افزایش سریع واردات بهم خورد و بطوریکه در جدول شماره ۲ مشاهده میگردد این عدم تعادل در سالهای بعد تشدید گردید.

جدول شماره ۲

تراز بازرگانی خارجی ایران در سالهای ۱۳۲۱-۲۹
(واحد ارزش - میلیون ریال)

سال	کل واردات	کل صادرات	صادرات بدون سواد نفتی	صادرات بدون سواد نفتی	موازنه ارزش
۱۳۲۱	۲۳۹۴	۴۰۵۳	۵۷۰	۳۴۸۳	-۱۸۲۴
۱۳۲۲	۱۸۸۶	۲۹۸۷	۷۰۹	۳۲۷۸	-۱۱۷۷
۱۳۲۳	۳۳۵۶	۴۷۱۷	۷۹۹	۳۹۱۸	-۲۵۵۷
۱۳۲۴	۳۸۶۶	۷۳۱۹	۱۷۰۷	۵۶۱۲	-۵۱۵۹
۱۳۲۵	۵۲۲۸	۱۰۶۳۸	۲۵۸۹	۸۰۴۹	-۲۶۳۹
۱۳۲۶	۵۸۷۸	۱۲۳۶۰	۲۳۶۷	۹۹۹۳	-۳۵۱۱
۱۳۲۷	۵۴۸۰	۱۹۰۰۷	۱۸۶۷	۱۷۱۴۰	-۳۶۱۳
۱۳۲۸	۹۳۲۰	۱۷۱۷۴	۱۷۸۵	۱۵۳۸۹	-۷۵۳۵
۱۳۲۹	۷۱۰۹	۲۵۷۴۷	۳۵۶۳	۲۲۱۸۴	-۳۵۴۶

مأخذ: سالنامه‌های آمار بازرگانی خارجی ایران- سالهای ۱۳۲۱-۲۹

در مورد افزایش چشم گیر صادرات در سال ۱۳۲۹ باید متذکر گردید که :
در ۲۷ شهریور ۱۳۲۸ دولت انگلستان ارزش لیره را نسبت به دلار معادل ۰/۳٪
تنزل داد و ارزش هر لیره را معادل ۲/۸ دلار اعلام نمود . با تضعیف ارزش لیره
صادرات ایران بانگلستان با مشکلات بسیار مواجه گردید . وضع صادرات که پس از
تنزل ارزش لیره نامساعد شده بود تحت تأثیر حادثه جنگ کره و مآلاً افزایش
تقاضای خارجی سواد خام و نیز وضع و اجرای تصویبنامه مرداد ماه ۱۳۲۹ مشعر

براینکه کلیه ارزهای حاصل از صادرات در اختیار صاحبان آن گذارده میشود که تا یکسال به واردات کالاهای مجاز مبادرت نمایند و یا ظرف ۶ ماه ارز حاصله را به واردکننده دیگری انتقال دهند ، بسرعت رویه بهبود گذارد ، الزمیه اثرات منفی تضعیف ارزش لیره بر روی صادرات ایران در اثر وقوع جنگ کره و ترقی جهانی قیمت کالاها و مواد اولیه از طرفی و اعمال سیاست ارزی دولت از طرف دیگر نه تنها خنثی گردید بلکه شدت تأثیر دو عامل فوق الذکر منجر بافزایش سریع صادرات در سال ۱۳۲۹ گردید .

لازم بتذکر است که در سال ۲۹ - ۱۳۲۱ ، در ترکیب کالاهای صادراتی ایران تغییری پدیدار نگردید و صادرات ایران در این دوره بطور عمده از یکسری کالاهای کشاورزی و سنتی شناخته شده تشکیل شده بود .

در سال ۱۳۲۹ با واقعه مهم سلی شدن صنعت نفت پایان یافت و سال ۱۳۳۰ با آینده‌ای مبهم آغاز گشت . در اثر ایجاد بحران سیاسی نفت ، استخراج و صدور نفت و مواد نفتی متوقف شد . ذخیره ارزی کشور رویه تحلیل رفت ، واردات محدود گردید و در نهایت اسر اجرای برنامه‌های توسعه اقتصادی کشور بموانع زیاده‌تری برخورد نمود .

برای حل مشکلات فوق و تأمین منابع ارزی جهت واردات کالاهای ضروری ، صادرات کشور در زمینه محصولات کشاورزی و معدنی و صنایع دستی تا حدودی ترقی کرد . دولت وقت هم در تمام بحران نفت سیاست «اقتصاد بدون نفت» را که براساس تشویق صادرات و تحدید واردات متکی بود دنبال نمود . در این سالها بازارهای بین‌المللی برای جذب کالاهای صادراتی ایران بدلائل پیش گفته مساعد بود و مقادیر قابل توجه محصولات ایران به بازارهای جهان صادر گردید . در سالهای ۳۳ - ۱۳۳۱ صادرات ایران برای نخستین بار پس از جنگ جهانی دوم بر واردات فزونی یافت . در اینجا باید متذکر گردید که میزان واردات در این سالها نمیتواند

نمایشگر واردات بالقوه ایران باشد زیرا اعمال سیاست تحدید واردات مانع از آن گردید که نیازهای وارداتی کشور تأمین گردد و بعبارت بهتر باید از موازنه بازرگانی ایران در این سالها بعنوان یک موازنه بازرگانی صوری نام برد.

با پایان یافتن بحران سیاسی نفت و جریان یافتن کمکهای خارجی آمریکا کم کم شرایطی پدید آمد که در تحت آن شرائط نه تنها از اجرای تصمیمات پیشین در مورد تحدید واردات عدول شد بلکه در جریان واردات نیز تسهیلاتی فراهم گردید. احتیاجی که در غالب رشته‌ها بکالاهای خارجی احساس میشد از طرفی و نیازهای ارضاء نشده مردم در سالهایی که سیاست تحدید واردات اعمال گردیده بود از سوئی دگر باعث شد که تقاضا برای واردات بسرعت افزایش یابد. بجزریان درآمد نفت، امکان تحصیل اعتبار از کشورهای غربی و تحصیل وامهای متعدد دیگر از کشورهای آمریکا، انگلیس و بانک بین المللی ترمیم و توسعه، امکانات لازم را در جهت اجرای سیاست «دروازه‌های باز» فراهم آورده بود.

در نتیجه اتخاذ این سیاست واردات بسرعت افزایش یافت و تعادل موازنه پرداختها بسرعت بسوی عدم تعادل گرایش یافت، لیکن درآمد نفت و کمکهای خارجی این عدم تعادل را جبران مینمود بطوریکه تراز پرداختها بظاهر متعادل جلوه گر میگردد ولی عملاً ذخائر ارزی کشور روبه تحلیل میرفت چنانکه موجودی ارزی کشور در سالهای نیمه دوم دهه ۱۳۳۰ همواره در جهت منفی نوسان یافته است.

اتخاذ این سیاست، بدون توجه بمیزان تمایل نسبی و نهائی به واردات و یا هدایت ترکیب آن، و اتخاذ سیاست توری از نظر توسعه اعتبارات اشکالات گوناگونی بپار آورد که منجر به اتخاذ و اجرای برنامه «تثبیت اقتصادی» و سرانجام منتهی بر کود سالهای ۱۳۳۹-۴۰ گردید. در اینجا بدون آنکه قصد داوری در باب سیاست بازرگانی خارجی کشور در دوران بحران سیاسی نفت و در سالهای بعد از آنرا داشته باشیم تنها باز کرد جدول مربوط به موازنه بازرگانی کشور در سالهای ۴۱ - ۱۳۳۰

کوشا هستیم که آثار اجرای این سیاستها را در موازنه بازرگانی خارجی کشور نشان دهیم.

جدول شماره ۳

تراز بازرگانی خارجی ایران در سالهای ۴۱-۱۳۳۰

(واحد ارزش - میلیون ریال)

سال	کل واردات	کل صادرات	صادرات بدون مواد نفتی	صادرات مواد نفتی	موازنه ارزش
۱۳۳۰	۷۴۰۰	۱۱۲۳۴	۴۳۹۱	۶۸۴۳	-۳۰۱۴
۱۳۳۱	۵۲۰۶	۵۸۴۴	۵۸۳۲	۱۲	+۶۲۶
۱۳۳۲	۵۷۵۶	۸۶۸۹	۸۴۲۶	۲۶۳	+۲۶۷۰
۱۳۳۳	۸۰۲۴	۱۲۲۹۶	۱۰۲۸۸	۲۰۰۸	+۲۲۲۶۴
۱۳۳۴	۱۰۸۹۶	۱۷۴۳۹	۸۰۳۴	۹۴۰۰	-۲۸۶۲
۱۳۳۵	۲۶۲۰۲	۲۳۸۴۰	۷۹۳۱	۱۵۹۰۹	-۱۸۲۷۱
۱۳۳۶	۳۲۶۰۹	۲۷۶۵۱	۸۳۵۳	۱۹۲۹۸	-۲۴۲۵۶
۱۳۳۷	۴۶۳۵۲	۳۰۸۰۰	۷۹۴۱	۲۲۸۵۹	-۳۸۴۱۱
۱۳۳۸	۴۹۸۴۴	۵۷۱۵۱	۷۷۰۱	۴۹۴۵۰	-۴۲۱۴۳
۱۳۳۹	۵۲۶۵۷	۶۱۷۵۱	۸۳۶۰	۵۳۳۹۱	-۴۴۲۹۷
۱۳۴۰	۴۷۱۷۱	۶۶۰۴۴	۹۵۹۳	۵۶۴۵۱	-۳۷۵۷۸
۱۳۴۱	۴۱۹۰۶	۶۹۴۴۹	۸۶۰۴	۶۰۸۴۵	-۳۳۳۰۲

مأخذ: سالنامه‌های آمار بازرگانی خارجی ایران - سالهای ۴۱-۱۳۳۰

در اینجا باید متذکر گردید که درخصوص تشویق صادرات در زمانیکه بحران نفت بر اقتصاد ایران حاکم بود دولت وقت به موجب اختیاراتی که داشت در دیماه سال ۱۳۳۱ قانون تشویق صادرات را تصویب کرد و بعداً در بهمن ماه سال ۱۳۳۴ کمیسیون مشترک مجلسین تغییرات کلی در آن داد، مهمترین مقررات این قانون در زمینه صادرات عبارت است از:

— کلیه کالاهای صادراتی از پرداخت هرگونه مالیات و عوارض معاف گردید.
 — در تعرفه کلیه خدمات دولتی (از قبیل حمل و نقل باره آهن و کشتی و انبارداری) برای کالاهای صادراتی از ۱۰ الی ۷۰ درصد تخفیف داده شده است.
 در پایان سال ۱۳۴۰ همزمان با تدوین برنامه عمرانی سوم کشور، شالوده سیاست بازرگانی خارجی ایران بر مبنای تشویق صادرات و محدودیت کالاهای وارداتی مشابه تولیدات داخلی پی ریزی گردید. در فروردین ماه ۱۳۴۱ هیئت وزیران ضمن انتشار مقررات صادرات و واردات، سیاست بازرگانی خارجی ایران را برای مدت پنجسال بر مبنای:

— تسهیل ورود کالاهای سرمایه‌ای

— حمایت از صنایع داخلی،

— تشویق صادرات،

— حفظ منافع مصرف‌کنندگان،

قرار داد. همچنین مقامات پولی کشور بمنظور برطرف کردن آثار بحران اقتصادی که از اواخر سال ۱۳۳۹ بر اقتصاد ایران چیره گردیده بود و جهت تشویق سرمایه‌گذاری تسهیلات زیادی در سیاست پولی و اعتباری کشور فراهم آوردند.

در نتیجه اتخاذ این سیاستها از اوایل سال ۱۳۴۲ بتدریج آثار رکود برطرف گردید و زمینه مساعدی جهت آغاز رونق اقتصادی فراهم شد. از ابتدای سال ۱۳۴۳- بتدریج اثرات مفید اجرای اصلاحات اقتصادی و اجتماعی و سیاست پولی و اعتباری

و مهمتر از همه سیاست بازرگانی خارجی که از آغاز سال ۱۳۴۱ بموقع اجراء گذاشته شده بود ظاهر گردید و رشد مداوم و سریع اقتصادی و صنعتی در کشور شروع شد. بطور کلی میتوان گفت که رشد سریع اقتصادی توأم با ثبات نسبی قیمتها در چند سال اخیر در درجه اول مادیون سیاست بازرگانی خارجی ایران مبتنی بر تسهیل ورود کالاهای سرمایه‌ای و مواد اولیه ضروری برای سرمایه‌گذاری داخلی و تشویق صادرات و افزایش روزافزون درآمد حاصله از نفت و حمایت از صنایع داخلی از طریق محدودیت‌های گمرکی است.

در نتیجه اتخاذ این سیاستها اولاً: رشد صادرات و واردات تسریع گردید، ثانیاً: ترکیب واردات و صادرات تغییر کرد، ثالثاً: توزیع جغرافیائی صادرات دگرگون شد. بطوریکه در جدول شماره ۴ از نظر میگذرد در طی سالهای ۴۷-۱۳۴۲ با وجود اینکه صادرات کشور بمیزان معتنا بهی، هم از لحاظ حجم و هم از لحاظ ارزش، افزایش یافته است لیکن افزایش واردات در مقام مقایسه با صادرات بمراتب بیشتر بوده است.

جدول شماره ۴

تراز بازرگانی خارجی ایران در سالهای ۴۷-۱۳۴۲

(واحد ارزش - میلیون ریال)

سال	کل واردات	کل صادرات	صادرات بدون مواد نفتی	صادرات مواد نفتی	موازنه ارزش
۱۳۴۲	۳۹۳۴۰	۷۶۹۰۲	۹۶۶۲	۶۷۲۴۰	-۲۹۶۷۸
۱۳۴۳	۵۶۷۸۹	۸۶۳۳۵	۱۱۴۸۵	۷۴۸۵۰	-۴۵۳۰۴
۱۳۴۴	۶۶۵۱۸	۱۰۲۷۷۳	۱۳۵۵۹	۸۹۲۱۴	-۵۲۹۵۹
۱۳۴۵	۷۳۶۴۴	۱۰۳۸۸۰	۱۱۸۱۵	۹۲۰۶۵	-۶۱۸۲۹
۱۳۴۶	۹۰۴۵۱	۱۴۷۰۸۷	۱۳۶۳۳	۱۳۳۴۵۷	-۷۶۸۱۸
۱۳۴۷	۱۰۶۷۲۴	۱۵۱۷۷۷	۱۶۲۶۸	۱۳۵۵۰۹	-۹۰۴۵۶

مأخذ: سالنامه‌های آمار بازرگانی خارجی ایران - سالهای ۴۷-۱۳۴۲

اگر از نفت که قسمت اعظم صادرات کشور را تشکیل میدهد صرفنظر کنیم، فاصله‌ای عظیم میان واردات و صادرات کشور وجود دارد. ادامه رویه اتکاء به ارزش حاصل از صدور نفت برای تأمین نیازمندیهای ارزی سوجه بنظر نمیرسد و ایجاب میکند که افزایش صادرات سریع تر شده و تنوع بیشتری در کالاهای صادراتی بوجود آید و از وابستگی بصادرات نفت و کالاهای سنتی کاسته گردد.

بنابراین ایجاد توازن در بازرگانی خارجی و پرداختها و استقرار یک سیستم اقتصادی پیشرو و اطمینان بخش جز با توسعه صادرات و تحدید واردات بحداقل ممکن امکان پذیر نیست و بعلت اختلاف فاحشی که بین صادرات و واردات کشور وجود دارد، باید در جهت تقلیل واردات مجاهدت بیشتری معمول داشت چون اکتفاء کردن بتوسعه صادرات مسأله ایجاد تعادل در بازرگانی خارجی را بسیار طولانی خواهد کرد.

بشرحیکه گذشت در اثر اجرای سیاستهای پولی و مالی، تجاری و اقتصادی جدیدی که از سال ۱۳۴۱ بعد بمرحله اجراء درآمد، واردات بسرعت افزایش یافت و ترکیب آن نیز تا حدودی تغییر کرد. افزایش واردات بیشتر در نتیجه توسعه سرمایه گذاریهای روزافزون در صنایع کشور و ورود ماشین آلات و مواد اولیه مورد نیاز توسعه اقتصاد کشور بوده و برعکس از میزان واردات کالاهای مصرفی و اهمیت نسبی آنها، شرح ارقام مندرج در جدول شماره ۵، کاسته گردیده است.

جدول شماره ۵

ترکیب واردات کل کشور در سالهای ۴۷-۳۴۲
(واحد ارزش - میلیون دلار)

درصد متوسط رشد	۳۴۷	۳۴۶	۳۴۵	۳۴۴	۳۴۳	۳۴۲	نوع کالا
۲۵	۸۵۶/۵	۷/۱۱۷	۵۵۸/۲	۵۱۷/۲	۴۰۷/۰	۲۸۵/۱	کالاهای واسطه
۲۷	۳۷۶/۳	۳۲۹/۳	۲۶۰/۷	۲۲۳/۰	۳/۶۲۱	۱۰۴/۴	کالاهای سرمایه‌ای
۴/۷	۳/۶۵۱	۰/۰	۷/۴۴۱	۱/۷۵۱	۶/۱۷۱	۱۲۴/۰	کالاهای مصرفی
۱/۷۱	۱۳۷۹/۲	۱۹۰/۳	۷/۹۶۳	۸۶۷/۴	۷۴۲/۳	۵۳/۵	جمع کل واردات

ساخت: گزارش سالیانه و ترازنامه بانک مرکزی ایران، سالهای ۴۷-۳۴۲

جدول شماره ۶

ترکیب صادرات کل کشور در سالهای ۴۷-۱۳۴۲
(واحد ارزش - میلیون دلار)

درصد متوسط رشد	۱۳۴۷	۱۳۴۶	۱۳۴۵	۱۳۴۴	۱۳۴۳	۱۳۴۲	نوع کالا
۸/۱	۱۰۷/۲	۸۶/۰	۸۳/۷	۶/۱۰/۹	۸۶/۴	۷۴/۵	کالاهای واسطه
۳۴/۰	۱/۱	۱/۰	۱/۰	۱/۰	۰/۳	۰/۲	کالاهای سرمایه‌ای
۱۵/۱	۱۰۷/۰	۹۵/۶	۷۳/۶	۷۷/۷	۶۶/۳	۵۳/۴	کالاهای مصرفی
۱۱/۰	۲۱۶/۹	۱۸۱/۷	۱۵۷/۴	۱۸۰/۷	۱۵۳/۱	۱۲۸/۱	جمع صادرات (بدون نفت)

منبع: گزارش سالیانه و ترازنامه بانک مرکزی ایران سالهای ۴۷-۱۳۴۲

چنانکه از مطالعه جدول فوق برمیآید واردات کالاهای واسطه از سال ۱۳۴۲ تا سال ۱۳۴۷ با افزایش های ناموزون همراه بوده است (سالهای ۱۳۴۳ و ۱۳۴۶) در حالیکه در واردات کالاهای سرمایه ای نوسانات ناموزن مشاهده نمیشود و واردات کالاهای مصرفی در این سالها بانوسانات ناهمآهنگ توأم بوده است .

در مورد ترکیب صادرات ایران در این سالها باید متذکر گردید که آهنگ رشد صادرات کالاهای سرمایه ای سریعتر از آهنگ رشد صادرات کالاهای واسطه و مصرفی بوده است . نوسانات صادرات کالاهای واسطه و سرمایه ای و مصرفی و نیز درصد متوسط رشد آنها در جدول شماره ۶ از نظر سیگنرد .

بطوریکه در جدول شماره ۶ مشاهده میگردد در سال ۱۳۴۷ صادرات کل کشور (بدون احتساب صادرات نفت و مواد نفتی) به رقم ۲۱۶/۹ میلیون دلار بالغ گردیده و نسبت بسال ۱۳۴۶ حدود ۱۹ درصد افزایش یافته است . همچنین در این سال صادرات کالاهای واسطه ۲۵ درصد و کالاهای مصرفی ۱۴ درصد نسبت بسال قبل افزایش یافته و سهم آنها از مجموع صادرات بیشتر شده و مهمتر از همه اینکه در سالهای اخیر کالاهای جدید از جمله انواع پارچه ، کشفاف ، انواع صابون و ترکیبات رختشوئی ، کفش و غیره بشرح ارقام مندرج در جدول شماره ۷ به لیست کالاهای صادراتی کشور افزوده شده است .

جدول شماره ۷

اقدام عمده صادرات کشور در سالهای ۱۳۴۲-۴۷
(واحد ارزش - میلیون دلار)

۱۳۴۷	۱۳۴۶	۱۳۴۵	۱۳۴۴	۱۳۴۳	۱۳۴۲	نوع کالا
۵۹/۶	۴۹/۶	۴۲/۵	۴۵/۴	۳۶/۴	۲۶/۴	فرش پشمی دستباف
۴۲/۹	۳۷/۹	۲۸/۸	۵۰/۱	۳۴/۹	۳۷/۶	پنبه
۲۸/۳	۲۱/۴	۱۹/۹	۲۳/۰	۱۹/۸	۱۹/۲	میوه‌های تازه و خشک‌باز
						پوست و چرم و مصنوعات
۱۳/۷	۱۱/۹	۱۴/۴	۱۰/۱	۱۲/۹	۹/۷	آنها
۱۱/۲	۶/۰	—	—	—	—	گندم و آرد گندم
۷/۴	۷/۰	۹/۳	۱۰/۷	۸/۷	۴/۸	کلوخه‌های کانی
۵/۲	۳/۶	۰/۶	۰/۲	۰/۱	—	انواع روغنهای نباتی
۴/۵	۴/۱	۳/۸	۳/۷	۳/۴	۲/۶	خاویار
۳/۹	۲/۶	۰/۹	—	—	—	پارچه و اشیاء کشباف
						انواع صابون و ترکیبات
۴/۲	۱/۲	—	—	—	—	رختشویی
۰/۴	۱/۱	۰/۴	۰/۳	۰/۴	۰/۳	لباس، جامه‌دان
۵/۴	۲/۶	۲/۸	۲/۸	۱/۰	۰/۷	دانه‌ها و میوه‌های روغن دار
۲/۷	۳/۲	۲/۷	۲/۷	۵/۱	۵/۸	پشم و کرک و مو
۴/۰	۳/۵	۴/۳	۳/۸	۴/۷	۳/۷	انواع کتیرا

۲/۷	۳/۰	۴/۴	۱/۹	۱/۷	۱/۷	انواع زیره
۲/۹	۲/۴	۱/۲	—	—	—	انواع کفش
۲/۴	۲/۰	۱/۶	۱/۴	۱/۵	۱/۴	انواع روده
						نمک ، گوگرد ، خاک ،
۲/۳	۱/۷	۲/۰	۲/۲	۲/۳	۱/۸	سنگ و آهک و سیمان
۲/۳	۱/۷	۳/۰	۲/۸	۲/۷	۲/۱	انواع تفاله
۱/۸	۴/۹	۷/۰	۹/۹	۶/۷	۳/۲	حیوانات زنده و مواد حیوانی
						سبزیجات ، انواع گیاهان
۱/۷	۱/۹	۱/۹	۲/۸	۱/۰	۱/۷	پیازهای خوراکی
۱/۰	۱/۰	۱/۸	۱/۶	۱/۱	۰/۸	چوب و اشیاء چوبی
۶/۱	۷/۵	۴/۲	۵/۴	۸/۷	۴/۷	سایر کالاها
۲۱۶/۹	۱۸۱/۸	۱۵۷/۵	۱۸۰/۸	۱۵۳/۱	۱۲۸/۲	جمع

مأخذ؛ گزارش سالیانه و ترازنامه بانک مرکزی ایران سالهای ۴۷-۱۴۳۲

در بررسی ارقام جدول شماره ۷ مشخص میگردد که از لحاظ تأثیر در افزایش ارزش صادرات توسعه صادرات فرش ، پنبه ، سیوه‌های تازه و خشکبار در میان کالاهای صادراتی مقام اول تا سوم را داشته و همچنین در سالهای اخیر اهمیت نسبی صادرات فرش ، پنبه ، سیوه‌های تازه و خشکبار مانند سالهای قبل محفوظ مانده است. در سال ۱۳۴۵ بعلت بروز رکود اقتصادی در پاره‌ای از کشورهای اروپائی و رقابت سایر کشورها از مقدار صادرات خشکبار و قالی تا حدودی کاسته گردید و همچنین از مقدار

صادرات پنبه بعلت بروز آفت کرم خاردار و از بین رفتن حدود ثلث محصول پنبه کشور کاسته شد و نیز شیوع بیماری و یا در تقلیل صادرات سبزیجات کشور مؤثر افتاد.

بطوریکه در جدول شماره ۷ مشاهده می‌گردد در سالهای اخیر تعدادی کالاهای صنعتی در گروه کالاهای صادراتی وارد شد و این نتیجه مستقیم اقدامات مشترک دولت و بخش خصوصی در زمینه متنوع گردانیدن صادرات کشور بوده است، توضیح اینکه در قرار دادهاییکه با کشورهای سوسیالیستی اتحاد جماهیر شوروی، رومانی، چکسلواکی، لهستان، مجارستان و بلغارستان در سالهای صنعتی از قبیل کفش، پارچه و انواع کشفاف منظور گردید و صاحبان بخش خصوصی هم در سودی نادر با افزایش ظرفیت تولیدی واحدهای خود و بهبود کیفیت محصولات خویش توانستند از این فرصتها بهره گیرند و بصدور موفقیت آمیز کالاهای صنعتی خود پردازند.

بشرحیکه در تشریح آثار اتخاذ سیاست جدید بازرگانی خارجی کشور متذکر شدیم، در نتیجه اتخاذ این سیاست توزیع جغرافیائی صادرات و واردات کشور در سالهای ۴۷ - ۱۳۴۲ تغییر جهت به بهترین نحوی جدول شماره ۸ و ۹ مشخص گردیده است.

ارقام شکل دهنده جداول شماره ۸ و ۹ ، اولاً : نمایشگر جهت بازرگانی خارجی ایران بوده و ثانیاً : نمایانگر اهمیت نسبی مناطق مختلف جهان در بازرگانی خارجی ایران میباشد. بشرحی که در این جداول منعکس است ، شاخص صادرات ایران بگروه شیخ نشینهای خلیج فارس در سالهای ۴۴ - ۱۳۴۱ همواره از گرایش صعودی برخوردار بوده و از ۱۰۰ در سال ۱۳۴۱ به ۳۲۳ در سال ۱۳۴۴ صعود کرده است ، لیکن در سالهای بعد جهت منحنی صادرات ایران بدین مناطق تغییر کرده و از روندی نزولی تبعیت نموده و این کاهش تا سال ۱۳۴۷ ادامه یافته که در این مطالعه سعی گردیده است که ضمن بررسی امکانات توسعه صادرات ایران بشیخ نشینهای خلیج فارس ، علل پیدایی این گرایشهای ناموزون مشخص گردد.

بخش ۲ = شناسائی کویت

الف - اوضاع طبیعی

۱ - حدود و وسعت

سرزمینی که در زاویه شمال غربی خلیج فارس بین عرض ۲۸ و ۳۰ شمالی و طول ۴۶ و ۴۸ شرقی واقع شده و از شمال بعراق و از جنوب و مغرب بعربستان سعودی و منطقه بیطرف و از شرق به خلیج فارس محدود است و وسعتش برابر ۱۵۰/۰۰ کیلو متر مربع است و ما آنرا بنام «کویت» می‌شناسیم دارای تاریخ مشخصی نبوده و تنها کم و بیش اطلاعاتی از وضعیت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی این سرزمین از قرن هیجدهم بعد در دست است. تحقیقاتیکه در زمینه چگونگی تشکیل جمعیت کویت صورت گرفته است نشان میدهد که ساکنین این ناحیه را مردسی تشکیل داده‌اند که از صحرای نجد و سواحل ایران و عراق بدین ناحیه آمده و با فعالیتهاییکه در زمینه صید مروارید و توسعه صنایع دریائی بعمل آورده‌اند بدین شهر نوین یاد رونق داده‌اند.

۲ - آب و هوا

سرزمین کویت نسبتاً مسطح بوده و ارتفاعات این کشور بسیار کم است. کویت از نظر آب و هوا نقطه بین منطقه صحرائی و حوضچه دریائی مدیترانه است و در حقیقت فصول سال در کویت بدو فصل تابستان و زمستان منقسم میگردد: یک تابستان طولانی و گرم که معمولاً از اواخر ماه آوریل آغاز گردیده و تا اواخر اکتبر ادامه داشته و درجه حرارت در این مدت بین ۸۵ و ۱۲۰ درجه فارنهایت متغیر

بوده و یک زمستان کوتاه که از اواخر اکتبر آغاز شده و تا اواخر آوریل ادامه مییابد سردترین ماه در کویت ماه ژانویه است که درجه حرارت بین ۴۵ تا ۶ درجه فارنهایت تغییر میکند . میزان بارندگی سالانه در کویت از ۱ تا ۷ اینچ متغیر و فصل ریزش باران بین اکتبر تا آوریل است .

ب - اوضاع سیاسی

کویت تا روز ۱۰ ژوئن ۱۹۶۱ بموجب سعهاده‌ای که در ۱۸۹۹ بین امیر کویت و دولت انگلستان منعقد گردیده بود تحت‌الحمایه انگلستان بود ولی در این تاریخ رشته‌هاییکه بوسیله قرار داد تحت‌الحمایگی بین دولت انگلستان و کویت وجود داشت بوسیله شیخ عبدالله‌السالم‌الصباح گسسته شد و جای خود را به توافق جدیدی بین این دو دولت داد . شیخ عبدالله‌السالم‌الصباح که از سال ۱۹۵۰ تا ۱۹۶۵ در رأس حکومت کویت قرار داشت با خاتمه دادن به قرارداد تحت‌الحمایگی استقلال کویت را تحقق بخشید و کویت را بصورت یک کشور مستقل بعصویت سازمان ملل متحد در آورد . شیخ عبدالله‌السالم‌الصباح در نوامبر ۱۹۶۵ درگذشت و برادرش حضرت شیخ‌الصباح‌الصباح‌الصباح که در زمان امیر فقید سمت ولایتعهدی و نخست‌وزیری را بعهده داشت به حکومت رسید . یکسال پس از زمامداری حضرت شیخ صباح‌السالم‌الصباح حضرت شیخ جابرالاحمد ، فرزند امیر اسبق کویت به - ولایتعهدی برگزیده شد و در حال حاضر ایشان علاوه بر سمت ولایتعهدی مقام نخست‌وزیری کویت را نیز عهده دارند .

امیر کویت در رأس قوای سه گانه قرار گرفته است . او نخست‌وزیر را انتخاب کرده و نخست‌وزیر با صوابدید امیر کویت وزراء کابینه را انتخاب سینماید . کابینه کویت متشکل از چهار ده وزیر بشرح زیر است :

— وزیر اطلاعات

— وزیر دادگستری

وزیر امور عام‌المنفعه

— وزیر کار و امور اجتماعی

— وزیر داخلی و دفاع

— وزیر فرهنگ

— وزیر تجارت و صنعت

— وزیر اوقاف و امور اسلامی

— وزیر آب و برق

— وزیر دارائی و نفت

— وزیر بهداشت

— وزیر پست و تلگراف و تلفن

— وزیر دربار

کویت تقریباً با اکثر کشورهای جهان روابط سیاسی در سطح سفارت دارد. مجمع ملی کویت تنها سازمانیست که حق وضع و تصویب قانون در کویت را داراست. این مجمع متشکل از ۵ نفر عضو است که هر عضو برای یک دوره چهار ساله برگزیده میشود. لویجی که توسط این مجمع به تصویب میرسد ممکن است توسط امیر کویت در آن تجدید نظر شده و مجدداً برای بررسی و تصویب به مجمع ملی کویت فرستاده میشود که در هر صورت برای آنکه لایحه‌ای جنبه قانون بخود بگیرد باید بتوشیح امیر کویت برسد.

ج - اوضاع اجتماعی

۱ - زبان

زبان رسمی کویت عربی است و زبان انگلیسی بعنوان زبان دوم در مدارس کویت تدریس گردیده و بعنوان زبان دیپلماتیک نیز پذیرفته شده و متن کلیه قرار داد هائیکه با کشورهایائی که عربی زبان نیستند منعقد میگردد بدین زبان است.

۲ - دین

دین رسمی مردم این شیخ نشین اسلام است و مذهب آنان تسنن، لیکن گروه قابل توجهی مسلمان شیعه در کویت وجود داشته که تقریباً اکثریت آنها را مهاجران ایرانی تشکیل می‌دهند. گروههای غیرمسلمان باستانی اعراب مسیحی و اروپائیان - هندیها هستند.

۳ - جمعیت

نتایج آخرین سرشماری، جمعیت که در سال ۱۹۶۵ در کویت صورت گرفت نشان داد که نسبت افزایش جمعیت در این شیخ نشین در سالهای ۶۵-۱۹۵۷ سالیانه حدود ۱/۴ درصد بوده بطوریکه جمعیت این شیخ نشین از ۲۱۰ هزار نفر در سال ۱۹۵۷ به ۴۷۵ هزار نفر در سال ۱۹۶۵ بشرح ارقام سندرچ در جدول شماره ۱۰ افزایش یافته است.

جدول شماره ۱۰

جمعیت کویت در سالهای ۶۵-۱۹۵۷

(واحد - یکهزار نفر)

سال	تعداد	درصدافزایش
۱۹۵۷	۲۱۰	—
۱۹۵۸	۲۲۱	۵/۲
۱۹۵۹	۲۵۰	۱۳/۱
۱۹۶۰	۲۷۸	۱۱/۲
۱۹۶۱	۳۲۲	۱۵/۸
۱۹۶۲	۳۵۳	۹/۶

۹/۹	۳۸۸	۱۹۶۳
۷/۲	۴۲۶	۱۹۶۴
۱۱/۵	۴۷۵	۱۹۶۵

United Nations, Demographic Yearbook por 1667, (New York, 1968).

بطوریکه در جدول فوق مشاهده می‌گردد متوسط نسبت افزایش جمعیت کویت در سالهای ۶۵-۱۹۵۷ حدود ۱/۴ درصد بوده است لیکن گفتنی است که این نسبت، نسبت افزایش طبیعی جمعیت در کویت نیست بلکه از یک عامل مهم دیگر بشدت متأثر گردیده و آن عامل مهاجرت است. با توجه بر فاه اقتصادی. که دولت کویت باتکاء درآمدهای نفتی برای مردم این ناحیه بوجود آورده و مهمتراز آن وضع نامساعدی که از نظر اقتصادی کشورهای عربی همجوار و برخی از شیخ- نشین های مجاور دارا هستند، کویت دارای یک موقعیت مهاجرت پذیری گردیده بطوریکه امروزه این شیخ نشین بصورت قطبی برای جذب مهاجران از کشورهای خاورمیانه در آمده است. گرچه آمار صحیحی در خصوص مهاجرت به کویت در دست نیست که بتوان نرخ سالانه مهاجرت بدین ناحیه را محاسبه کرد لیکن ارقام مندرج در جدول شماره ۱۱، که بر مبنای نتایج مکتسب از آخرین سرشماری که در کویت تهیه و تنظیم گردیده است میتواند از طرفی مبین نقش مهاجرت پذیری کویت بعنوان قطبی جهت جذب مهاجران در خاورمیانه بوده و از طرف دیگر نمایشگر نقش اتباع بیگانه در ترکیب ساختمان جمعیت کویت باشد.

جدول شماره ۱۱

ترکیب مهاجرین در کویت در سال ۱۹۶۵

(واحد - نفر)

ردیف	نام کشور	تعداد	درصد به کل جمعیت
۱-	اردن هاشمی	۷۷۷۱۲	۱۶/۳

۶/۴	۲۰۷۹۰	ایران	۲-
۵/۴	۲۵۸۹۷	عراق	۳-
۴/۳	۲۰۸۷۷	لبنان	۴-
۴/۱	۱۹۵۲۰	امارات عمان	۵-
۳/۳	۱۶۸۴۵	سوریه	۶-
۲/۴	۱۱۷۳۴	پاکستان	۷-
۲/۴	۱۱۶۹۹	هند	۸-
۲/۳	۱۱۰۲۱	مصر	۹-
۱/۳	۶۶۳۷	فلسطین	۱۰-
۰/۹	۴۲۴۶	عربستان	۱۱-
۳/۱	۱۵۸۰۰	بقیه کشورها	۱۲-
۵۲/۲	۲۵۲۷۷۹	جمع	

بطوریکه مشاهد شده میگردد در سال ۱۹۶۵ در حدود ۵۲/۲ درصد جمعیت کویت را غیر کویتی تشکیل داده است و این رقم مشخص کننده خاصیت مهاجرت پذیری کویت است. دولت کویت پس از آگاهی از نتایج سرشماری سال ۱۹۶۵ در خصوص ترکیب جمعیت کویت بمنظور حفظ تعادل نسبی بین ساکنین اولیه و مهاجران تصمیماتی در جهت تحدید مهاجرت بدین کشور اتخاذ نمود که برمبنای گزارشات غیر رسمی تا حدودی مؤثر بوده است.

بطوریکه دیدیم مهاجرت بکویت از سالها قبل شروع شده و تا باسروز نیز ادامه دارد و این امر در ترکیب سنی فعلی جمعیت کویت مؤثر واقع گردیده و مسلماً ترکیب سنی جمعیت کویت را در آینده هم نیز تحت تأثیر قرار خواهد داد، بدین معنی که این مهاجرتها در ازدیاد درصد افراد کمتر از ۲۰ سال در کویت مؤثر واقع شده و باعث گردیده که عمر جمعیت کویت از پدیده جوانی بهره مند گردد.

بموجب نتایج حاصل از سرشماری سال ۱۹۶۵ در کویت ساختمان جمعیت این کشور از نظر گروههای سنی بشرح ارقام مندرج در جدول شماره ۱۲ بوده است.

جدول شماره ۱۲

گروههای سنی جمعیت در کویت

در سال ۱۹۶۵

گروههای سنی	تعداد یکهزار نفر	درصد کل
تا ۲ ساله	۲۱۷	۴۵/۵
از ۲ تا ۴ ساله	۱۸۷	۳۹/۱
از ۴ تا ۶ ساله	۴۹	۸/۸
از ۶ ساله بیابا	۲۲	۶/۶
جمع کل	۴۷۵	۱۰۰/—

با توجه به درصد افراد کمتر از ۲ ساله بکل جمعیت در کویت (۴۵/۵٪) و نیز نسبت افراد کمتر از ۴ ساله بکل جمعیت کویت (۸۴/۶٪) و ظواً بطی که جهت تشخیص جوانی و پیری جوامع مورد قبول قرار گرفته میتوان گفت که جمعیت کویت جمعیتی جوان است.

د - اوضاع اقتصادی

۱ - کشاورزی

در کویت بعلمت ناساعد بودن عوامل طبیعی کمتر فعالیتی در رشته کشاورزی صورت میگیرد، بطوریکه تقریباً تمام مواد غذایی و کشاورزی مورد نیاز مردم کویت از خارج وارد میگردد.

۲ - کانها و صنایع

اقتصاد کویت ، اقتصاد نفت است . تا قبل انعقاد اولین قرارداد نفتی که در ۱۴ دسامبر ۱۹۳۰ بین دولت کویت و شرکت نفت کویت منعقد گردید ، کویت یک اجتماع کوچک و محدود سی هزار نفری بود که مردمش بادریا و صنایع دریائی خو گرفته و از صنایع دریائی ارتزاق مینمودند . در این سالها درآمد سرانه مردم کویت بزحمت از ۳ دلار متجاوز میگردد . لیکن پس از آن وضع اقتصادی و اجتماعی مردم کویت بکلی تغییر کرد . مهاجرت بدین شیخ نشین آغاز گردید و مالا جمعیتش بسرعت رو بافزایشی گذاشت و درآمد سرانه اش سریعتر از آن فزونی یافت بطوریکه در سال جاری (۱۹۷۰) جمعیتش به حدود هفتصد و شصت هزار نفر بالغ گردیده و درآمد سرانه اش از مرز چهار هزار دلار گذشته است .

اولین قرارداد نفتی بین دولت کویت و شرکت نفت کویت ، که ۵ درصد سهام آن متعلق بشرکت نفت ایران و انگلیس و ۵ درصد آن متعلق بشرکت نفت خلیج است ، در دسامبر ۱۹۳۰ منعقد گردید . مدت این قرارداد ۷۵ سال و حوزه عمل آن شش هزار مایل مربع تعیین گردید . بموجب این قرارداد شرکت نفت کویت متعهد گردید که :

- در حدود ۳۵۰۰۰ لیبره طلا بعنوان پذیره نفت پرداخت کند
- سالانه اجازه ای برابر ۷۱۲۵ لیبره پرداخت نماید
- حق الامتیاز برابر ۴ شلینگ و ۶ پنس در مقابل هر تن نفت صادره پرداخت کند .

- مالیاتی برابر ۴/۵ پنس برای هر تن نفت صادره پرداخت نماید
- شرکت تعهد گردید که پس از خاتمه عمر شرکت کلیه اموال منقول و غیر منقول شرکت متعلق بدولت کویت گردد . لیکن قبل از انقضاء مدت قرارداد در ۳۰ دسامبر ۱۹۵۱ قرارداد جدیدی بین دولت کویت و شرکت نفت کویت منعقد

گردید که بموجب آن شرکت نفت کویت ملزم برعایت اصل ۵/۵ گردید و در عوض دولت کویت هفده سال بمدت قرار داد نخستین افزود .

انعقاد این قرار داد که با قطع جریان صدور نفت ایران همزمان گردیده بود امکانات مساعدی در زمینه صدور سواد بقتی برای شرکت نفت کویت بوجود آورد و این شرکت با بهره گیری از این امکانات با افزایش تولید نفت کویت اقدام نمود . بطوریکه ارقام مندرج در سالنامه های آماری بریتیش پترولیوم حاکی است که ، تولید نفت کویت از ۱۲/۴ میلیون تن در سال ۱۹۴۹ به ۱۷/۳ میلیون در سال ۱۹۵۰ و ۴۳/۲ میلیون تن در سال ۱۹۵۳ افزایش یافت . این سرعت رشد تولید نفت در سالهای بعد هم نیز ادامه یافت ، بطوریکه تولید نفت کویت در سال ۱۹۶۳ به ۹۷/۲ میلیون تن و در سال ۱۹۶۴ به ۱۰۶/۷ و در سال ۱۹۶۵ به ۱۰۹/۱ و در سال ۱۹۶۶ به ۱۴/۴ و در سال ۱۹۶۷ به ۱۱۰/۲ و در سال ۱۹۶۸ به ۱۲۲/۱ میلیون تن متریک افزایش یافت . کویت از نظر تولید سرانه نفت خام در بین کشورهای عضو اوپک با اختلافی فاحش ، بطوریکه در جدول شماره ۱۳ مشاهده میگردد ، مقام نخست را داراست .

جدول شماره ۱۳

تولید سرانه نفت خام بعضی از کشورهای عضو اوپک

(واحد - تن متریک)

نام کشور	۱۹۶۳	۱۹۶۴	۱۹۶۵	۱۹۶۶	۱۹۶۷	متوسط سالهای ۱۹۶۳-۶۷
کویت (۱)	۲۵۰/۵	۲۵۰/۵	۲۲۹/۵	۲۳۳/۰	۲۲۶/۸	۲۳۸/۱
لیبی	۱۴/۸	۲۶/۶	۳۶/۳	۴۳/۴	۴۸/۰	۳۳/۸
ونزوئلا	۲۰/۸	۲۱/۱	۲۰/۹	۱۹/۶	۱۹/۸	۲۰/۴
عربستان سعودی (۲)	۱۲/۵	۱۳/۰	۱۴/۹	۱۷/۴	۱۸/۵	۱۵/۳

عراق	۷/۴	۷/۸	۷/۹	۸/۲	۷/۱	۷/۷
ایران	۳/۲	۳/۵	۳/۸	۴/۱	۴/۹	۳/۹

مأخذ - سالنامه‌های آماری بریتیش پترولیوم

۲۰۱ - بدون احتساب تولید ناحیه بیطرف

وابستگی اقتصاد کویت به نفت تا حدی است که تقریباً ۹۷ درصد درآمدهای دولت از محل عواید نفت تأمین می‌گردد.

دولت کویت با شناخت درجه این وابستگی و بمنظور مبارزه با شرکتهای نفتی در جهت جلوگیری از کاهش قیمت اعلام شده نفت در تاریخ اول دسامبر ۱۹۶۲ رسماً بعضویت «سازمان کشورهای صادرکننده نفت» - اوپک در آمد و از آن تاریخ تا کنون همگام با سایر کشورهای عضو این سازمان در جهت جلوگیری از تنزل قیمت اعلام شده نفت تلاش مینماید.

صرفنظر از فعالیتهائیکه در زمینه صنعت نفت در کشور کویت صورت می‌گیرد فعالیت‌هایی هم در صنعت گاز طبیعی در آن کشور صورت گرفته و اقداماتی در زمینه توسعه صنعت پتروشیمی در کویت انجام گردیده است. در جدول شماره ۱۴ ظرفیت تولیدی کارخانه پتروشیمی کویت با ظرفیت تولیدی سایر کارخانجاتیکه در ناحیه خلیج فارس قرار گرفته اند مقایسه گردیده است.

جدول شماره ۱۴

ظرفیت تولیدی کارخانجات پتروشیمی در ناحیه خلیج فارس - سال ۱۹۶۸

(واحد - یکهزار تن در سال)

نوع محصول	ایران	کویت	عربستان سعودی	عراق	جمع کل
آمونیاک	۳۸۰	۱۳۰	۲۰۰	—	۷۱۰
اوره	۲۱۱	۱۸۰	۳۳۰	—	۷۲۰
سایر کودهای ازته	۱۳۰	۱۶۵	—	—	۲۹۵

۱۰۰۶	۱۳۰	۱۱	۲۳۵	۶۸۰	گوگرد
۱۰	—	—	—	۱۰	سایر محصولات
۲۷۹۱	۱۳۰	۵۴۱	۷۱۰	۱۴۱۰	جمع کل

مأخذ: شرکت ملی صنایع پتروشیمی

۳- بودجه

حجم بوجه دولت کویت در سال مالی ۶۸-۱۹۶۷ ۱۹۶۷ برقم ۲۴۸ میلیون دینار کویتی بالغ گردید که از این مقدار بشرحیکه در جدول شماره ۱۵ مشاهده میشود ۲۳۱/۹ میلیون دینار کویتی یا ۹۴/۳ درصد آن از محل عواید نفت تأمین شده و بقیه از محل عواید گمرکات و بنادر و خدمات دولت تأمین گردیده است.

جدول شماره ۱۵

بودجه دولت کویت در سال مالی ۶۸-۱۹۶۷

(واحد - میلیون دینار کویتی)

درآمد	هزینه
درآمد از محل عواید نفت ۲۳۲/۹	برنامه های توسعه عمران ۸۱/۳
درآمد از محل عواید گمرکات	برق - آب - بهداشت و
و بنادر ۴/۳	ارتباطات ۱۳/۸
درآمد از محل عواید خدمات ۸/۳	تعلیم و تربیت ۱۹/۸
سایر منابع در آمد ۲/۹	امور داخله ۱۵/۲
	مخارج نظامی ۱۳/۰
	مخارج دولت ۱۸/۰
	سایر هزینه ها ۶۱/۶
جمع کل ۲۴۸/۰	جمع کل ۲۴۸/۰

۴ - بانکداری

سیستم بانکی کویت متشکل از ۴ بانک داخلی و یک بانک خارجی بشرح زیر است .

۱ - بانک ملی کویت که در سال ۱۹۵۲ با سرمایه پرداخت شده ۲/۹ میلیون دینار کویتی تأسیس گردید و مسئول اجرای سیاست اقتصادی دولت کویت است .

۲ - بانک بازرگانی کویت که در سال ۱۹۶۰ با سرمایه پرداخت شده ۱/۵ میلیون دینار کویتی تأسیس گردیده است .

۳ - بانک گلف که در سال ۱۹۶۱ با سرمایه پرداخت شده ۱/۸ میلیون دینار کویتی تأسیس گردیده است .

۴ - بانک اعتبار و پس انداز که در سال ۱۹۶۵ تأسیس گردید .

۵ - بانک بریتانیائی خاورمیانه که در سال ۱۹۴۲ در کویت تأسیس شد و تنها بانک خارجی است که در کویت بعمليات بانکی اقدام مینماید .

۵ - پول

تا قبل از سال ۱۹۶۱ روپیه هندی در شیخ نشین کویت رایج بود و بعنوان پول اصلی مورد مبادله قرار میگرفت . لیکن در آوریل ۱۹۶۰ شورای پول در کشور کویت تشکیل گردید و طرح ایجاد دینار کویتی را تصویب نمود و برابری آنرا با دلار معادل هر دینار کویتی ۲/۴۸۸۲۸ گرم طلای خالص تعیین کرد، و برابری آنرا با دلار معال هر دینار کویتی ۲/۸ دلار تعیین نمود .

دینار کویتی از اول آوریل ۱۹۶۱ بجریان گذاشته شد و تبدیل روپیه به دینار جریان عادی خود را طی کرد و نسبت آن ۱۳/۳۴ روپیه برای هر دینار کویتی تعیین گردید . شورای پول کویت پشتوانه دینار را بمیزان صد درصد به طلا و دلار ولیره

انگلیسی تأمین کرده . دولت کویت در تاریخ ۱۳ سپتامبر ۱۹۶۲ عضویت صندوق بین‌المللی پول در آمد .

۶ - مالیاتها

عوارض گمرکی بر مبنای دریافت ۴٪ ارزش واردات کالاها ، عمده ترین سمر در آمد مالیاتی دولت کویت را تشکیل میدهد . سمر دیگر در آمدهای مالیاتی دولت کویت مالیاتی است که از شرکتهای خارجی که در کویت مشغول فعالیت اند اخذ میگردد . دولت کویت از شرکتهای کویتی و سازمانهای وابسته بآنها مالیاتی دریافت نمیدارد .

۷ - بازرگانی خارجی

بازرگانی خارجی کویت نیز همانند کلیه فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی آنکشور از نقطه نظر تاریخی تحت تأثیر کشف نفت در این ناحیه قرار گرفته و تحویل یافته است . تا قبل از کشف نفت و استخراج آن اقتصاد کویت یک نوع اقتصاد بسته و وابسته بدریا بود و طبیعتاً حدود و ابعاد بازرگانی آن محدود به همان سطح ابتدائی اینگونه اقتصادها بوده است . از سال ۱۹۳۰ که عامل نفت در اقتصاد این کشور نمایان گردید کم کم از شیوهها و روشهای بازرگانی مدرن در این کشور کم و بیش استفاده شد . از آنجائیکه در کویت غیر از نفت منابع طبیعی دیگری وجود ندارد و تولیدات داخلی آنها بسیار اندک بوده و محصولات غذائی هم بمناسبت شرایط نامساعد جوی این منطقه در این ناحیه کم تولید میگردد، کویت الزاماً کشوریست که بطور طبیعی به بازرگانی خارجی خود را وابسته بوده و در آمد نفت سرشار این کشور هم پشتوانه مناسب و مساعدی برای تأمین منابع ارزی واردات کویت است . بنابراین از نقطه نظر تجارت خارجی کویت برای همه کشورها وضعی ایده‌آل و مقبول را داشته و بعلاوه بالا بودن در آمدن سرانه و رشد مداوم آن موجب

گردیده که واردات کویت بطور مداوم افزایش یابد و چنانکه در جدول شماره ۴ از نظر میگذرد از سال ۱۹۵۴ تا ۱۹۶۷ ارزش واردات کویت متجاوز از ۷ برابر گردیده است. این سرعت رشد بیشتر از سرعت رشد واردات جهان است بطوریکه سهم نسبی کویت در واردات جهان از دو هزارم در سال ۱۹۶۰ به $\frac{۲}{۱۰۰۰}$ در سال ۱۹۶۷ افزایش یافته است.

جدول شماره ۱۶

ارزش واردات کویت در سالهای ۶۷-۱۹۵۴

(واحد - میلیون دینار کویتی)

سال	واردات	۱۹۵۴ = ۱۰۰
۱۹۵۴	۲۹/۸	۱۰۰
۱۹۵۵	۳۶/۸	۱۱۰
۱۹۵۶	۴۱/۰	۱۳۷
۱۹۵۷	۵۵/۶	۱۸۶
۱۹۵۸	۷۵/۱	۲۵۱
۱۹۵۹	۹۳/۲	۳۱۱
۱۹۶۰	۸۶/۹	۲۸۹
۱۹۶۱	۸۹/۰	۲۹۸
۱۹۶۲	۱۰۱/۸	۳۴۱
۱۹۶۳	۱۱۵/۶	۳۸۷
۱۹۶۴	۱۱۵/۰	۳۸۵
۱۹۶۵	۱۳۴/۶	۴۲۹
۱۹۶۶	۱۶۵/۲	۶۰۳
۱۹۶۷	۲۱۱/۸	۷۱۰

Yearbook of International Trade Statistics, 1967, United

Nations, New York, 1969, p. 480.

در جدول شماره ۱۷ ارزش واردات کویت و سرعت افزایش آن طی چهارده سال اخیر نشان داده شده است. حال باید دید که چه کشورهایی صادرکننده کالا

به کویت محسوب شده و اهمیت نسبی صادرات هریک از این کشور ها چیست؟ بدین منظور در جدول شماره ۱۸ توزیع جغرافیائی واردات کویت در سالهای ۶۸-۱۹۶۲ به ترتیب اهمیت نسبی سهم هر کشور نشان داده شده است.

جدول شماره ۱۸

توزیع جغرافیائی واردات کویت در سالهای ۶۷-۱۹۶۲
(واحد میلیون دینار کویتی)

نام کشور	۱۹۶۲	۱۹۶۳	۱۹۶۴	۱۹۶۵	۱۹۶۶	۱۹۶۷
ایالات متحده امریکا	۲۱/۶۳	۲۳/۶۸	۲۰/۷۷	۲۷/۵۲	۳۴/۷۱	۴۵/۹۰
انگلستان	۲۰/۱۵	۲۱/۷۷	۲۰/۹۳	۲۱/۴۳	۲۶/۴۸	۲۶/۱۵
ژاپن	۸/۷۸	۱۰/۷۵	۱۱/۲۶	۱۲/۷۷	۱۷/۹۱	۳۶/۴۹
آلمان غربی	۸/۸۳	۱۰/۷۴	۱۰/۰۰	۱۲/۰۳	۱۳/۲۰	۲۰/۰۴
ایتالیا	۴/۵۷	۵/۱۸	۶/۱۰	۷/۱۴	۸/۵۴	۱۰/۰
چین کمونیست	۰/۷۹	۱/۰۳	۲/۱۰	۴/۳۶	۵/۴۴	۶/۶۱
هند	۳/۵۵	۳/۷۰	۳/۸۲	۳/۹۶	۴/۴۶	۶/۷۱
ایران	۲/۲۲	۲/۷۱	۴/۰۶	۴/۳۲	۴/۳۵	۳/۹۲
لبنان	۲/۷۸	۳/۲۹	۳/۰۵	۳/۳۸	۴/۱۲	۶/۷۰
فرانسه	۲/۶۳	۳/۱۱	۲/۸۵	۳/۳۷	۴/۰۸	۶/۰۷
هلند	۳/۱۴	۳/۲۶	۳/۸۶	۳/۸۶	۳/۶۸	۳/۹۰
سوئیس	۲/۰۹	۱/۹۲	۲/۱۰	۲/۶۲	۳/۷۳	۲/۷۲
استرالیا	۲/۱۴	۲/۵۵	۲/۴۲	۲/۷۵	۳/۱۷	۵/۰۵
پاکستان	۰/۹۳	۱/۵۵	۱/۸۸	۲/۰۹	۳/۰۸	۱/۹۷

۳/۷۴	۳/۰۰	۲/۰۸	۰/۹۸	۰/۳۱	۰/۰۹	اتحاد جماهیر شوروی
۲/۹۹	۲/۷۴	۲/۴۲	۱/۹۹	۴/۰۸	۳/۴۸	بلژیک
۳/۱۲	۲/۴۹	۱/۷۱	۱/۶۸	۱/۳۷	۰/۸۶	هنگ کنگ
۱/۵۴	۲/۱۲	۰/۸۹	—	۰/۳۲	۰/۵۳	رومانی
۲/۱۸	۱/۸۴	۱/۳۵	۱/۲۲	۰/۹۰	۰/۷۳	دانمارک
۱/۹۵	۱/۴۶	۱/۳۲	۱/۲۴	۱/۲۲	۱/۱۱	سوریه
۱/۰۲	۱/۴۴	۰/۸۵	—	۰/۸۶	۰/۳۶	سیلان
۳/۷۹	۱/۳۴	۱/۴۵	۱/۳۲	۱/۵۳	۰/۹۵	عراق
۱/۹۰	۱/۱۷	۱/۱۵	۱/۰۲	۰/۸۳	۰/۸۴	اردن
۱/۲۵	۱/۰۳	۱/۰۸	۰/۹۳	۰/۷۸	۱/۰۴	چکسلواکی
۱/۴۹	۰/۸۱	۰/۴۶	—	۱/۹۰	۰/۵۷	سوئد
۰/۹۵	۰/۷۴	۰/۶۶	—	۰/۶۶	۰/۵۵	یوگسلاوی
۱/۲۱	۰/۶۲	۰/۵۰	—	۰/۲۱	۰/۱۵	مجارستان
۰/۵۲	۰/۶۲	۰/۱۴	—	—	۰/۱۵	کانادا
۱/۷۳	۰/۵۹	۰/۹۱	۱/۳۱	۰/۸۰	۱/۰۳	لهستان
۱/۲۸	۰/۵۱	۰/۵۲	—	۰/۸۶	۰/۶۲	جمهوری متحده عرب
—	۰/۳۸	۰/۹۹	—	۰/۱۳	۰/۰۷	بقیه کشورها

جمع کل ۲۱۱/۸۹ ۱۶۵/۲۸ ۱۳۴/۷۰ ۱۱۵/۰۸ ۱۱۵/۵۲ ۱۰۱/۷۹

Yearbook of International Trade Statistics 1967, United Nations New York, 1969p. 487.

ارقام مندرج در جدول شماره ۱۸ حاکی است که در سالهای اخیر کالاهای ژاپنی بسرعت در بازار کویت نفوذ کرده بطوریکه متوسط رشد صادرات ژاپن به کویت در این سالها بیشتر از متوسط رشد صادرات سایر کشورها بدین شیخ نشین است.

بشرحیکه در جدول شماره ۱۸ مشاهده می‌گردد در سال ۱۹۶۷ اولاً ایالات متحده آمریکا به تنهایی ۲۱ درصد واردات کویت را تأمین نموده و پس از آن ژاپن و انگلستان با ۱۲ درصد مقام دوم و آلمان غربی با ۹/۴ درصد و ایتالیا با ۵/۴ درصد و چین کمونیست و هند با ۳/۳ درصد و ایران با ۱/۷ درصد مقامهای بعدی را در صادرات کالا به کویت دارا بوده‌اند.

ثانیاً کشور آمریکا، ژاپن انگلستان، آلمان غربی و ایتالیا برویهم بیش از ۵۹ درصد واردات کویت را تأمین نموده‌اند.

ترکیب واردات کویت همانگونه که در ابتدای بحث بدان اشاره شد، بعلمت عدم کفایت تولیدات داخلی، بسیار متنوع بوده لیکن از این میان انواع اتومبیل‌های باری و سواری و وسایل مربوط بانها مقام اول و کالاهای ساخته شده و مواد غذایی و حیوانات زنده مقامهای بعدی را دارا میباشند.

بمنظور آشنائی بیشتر با مقدار و ترکیب واردات کویت و شناخت صحیح تر ابعاد بازار وارداتی این شیخ نشین جدولی بشرح زیر تهیه شده که نمایشگر مقدار و ارزش کلیه اقلام وارداتی کویت در سالهای ۶۷-۱۹۶۵ است.

جدول شماره ۱۹

ترکیب واردات کویت در سالهای ۶۷-۱۹۶۵

(واحد وزن - یکهزار تن)

(واحد ارزش - میلیون دینار کویتی)

شرح کالا	۱۹۶۵		۱۹۶۶		۱۹۶۷	
	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش
جمع واردات	۱۳۴/۷۰		۱۶۵/۲۸		۲۱۱/۸۹	
۱- غذا و حیوانات زنده	۲۸/۰۱		۲۶/۴۹		۲۹/۰۸	

۳/۰۷	۱۸/۴۹	۳/۱۲	۲۰/۸۳	۲/۹۹	۱۹/۵۷	حیوانات زنده
۲/۶۰	۱۵/۷۹	۲/۷۲	۱۸/۹۱	۲/۳۸	۱۵/۹۰	گوسفد و بره و بز
۱/۹۶	۷/۴۴	۱/۵۷	۵/۰۸	۱/۳۵	۴/۷۸	گوشت و فرآورده‌های آن
۱/۷۶	۶/۸۲	۱/۳۷	۴/۴۷	۱/۱۹	۴/۳۱	گوشت تازه، نمک زده
						ویخ زده
۴/۲۱	۱۸/۶۴	۲/۸۵	۱۲/۷۴	۲/۷۱	۱۲/۵۲	لبنیات و تخم مرغ
۱/۸۶	۸/۸۳	۱/۴۲	۶/۸۸	۱/۴۲	۷/۱۱	شیر و خامه
۱/۱۵	۴/۰۸	۰/۸۷	۳/۱۰	۰/۸۳	۳/۰۶	شیر و خامه خشک
۰/۸۹	۳/۰۵	۰/۶۵	۲/۱۸	۰/۵۲	۱/۶۹	پنیر و کشک
۱/۲۱	۶/۰۷	۰/۴۷	۲/۸۹	۰/۵۳	۳/۱۳	تخم مرغ
۵/۱۸	۱۳۲/۲۲	۵/۴۸	۱۱۳/۲۰	۵/۸۳	۱۳۹/۰۲	غلات و فرآورده‌های آن
۲/۰۲	۷۷/۶۸	۰/۹۹	۳۷/۵۴	۰/۸۰	۲۹/۰۲	غلات آسیاب نشده
۱/۴۴	۱۸/۵۵	۳/۳۲	۴۶/۶۷	۰/۰۳	۴۹/۵۱	برنج
۰/۰۶	۰/۷۵	۰/۱۱	۲/۶۵	۱/۲۲	۳۹/۵۶	غذای گندمی و آرد
						و غیره
۷/۵۴	۱۶۶/۶۶	۵/۹۰	۱۳۳/۰۵	۵/۲۰	۱۱۹/۸۰	میوه و سبزیجات
۳/۰۷	۷۶/۲۵	۲/۴۷	۶۱/۰۱	۱/۷۱	۴۸/۰۲	میوه تازه و خشکبار
۲/۳۵	۶۷/۷۶	۱/۵۰	۵۳/۷۱	۱/۶۴	۵۲/۱۷	سبزیجات تازه و کنسرو شده
۱/۱۴	۱۰/۰۶	۱/۲۰	۹/۸۵	۱/۱۴	۹/۵۴	سبزیجات آماده شده
						و کنسرو گردیده
۰/۷۰	۲۷/۴۸	۱/۲۵	۴۸/۷۹	۵/۲۴	۱۵۷/۷۲	شکر تصفیه شده

۱/۸۹	۲/۷۵	۰/۷۱	۲/۲۴	۰/۷۶	۲/۳۳	فراورده‌های شکر و قنادی
۳/۳۷	۷/۱۲	۳/۶۱	۷/۶۲	۲/۳۶	۴/۹۵	قهوه، چای، کاکائو و چاشنی‌ها
۱/۲۶	۳/۵۳	۱/۷۶	۴/۵۱	۱/۰۶	۲/۷۶	چای
۱/۵۱	۱/۷۹	۱/۱۶	۱/۱۷	۰/۸۶	۰/۹۵	ادویه‌جات (چاشنی‌ها)
۱/۲۳	۰/۵۱	۰/۱	۰/۳۳	۰/۶۸	۰/۳۰	هل
۱/۱۳	۶/۳۲	۱/۱۸	۴/۰۴	۰/۸۵	۴/۷۹	فراورده‌های متفرقه غذائی
۰/۸۵	۵/۴۸	۰/۹۸	۶/۱۳	۰/۶۶	۳/۹۶	مارگارین و روغنهای نباتی
۶/۸۹		۶/۵۳		۶/۴۰		۲- نوشابه‌ها و دکانیات
۰/۵۸	۱/۴۸	۰/۴۶	۱/۱۴	۰/۵۵	۱/۴۰	نوشابه‌ها
۶/۳۱	۴/۳۴	۶/۰۷	۴/۲۹	۵/۸۵	۴/۶۴	توتون و سیگار
۶/۱۷	۳/۹۳	۵/۹۵	۳/۸۸	۵/۶۸	۳/۶۷	سیگار
۴/۸۲		۳/۸۳		۳/۰۹		۳- مواد غیر خوراکی بجز نفت
۳/۲۴	۱۰/۳۱	۷۲/۳۴	۷۰/۷۱	۱/۷۱	۶۲/۴۰	چوب-الوار چوب پنبه
۲/۸۳	۸۱/۵۱	۲/۰۳	۵۵/۸۲	۱/۱۶	۳۶/۱۸	چوب کار شده و کم کار شده
۱/۰۲	۹۱/۴۶	۰/۹۰	۶۵/۵۶	۰/۸۵	۴۴/۴۳	کودشیمیائی و معدنی
۱/۷۸		۱/۴۲		۰/۹۰		۴- سوخت روغن موتور و مواد مربوطه
۱/۷۷	۳۰/۶۹	۱/۴۱	۱۲/۲۷	۰/۹۰	۱۲/۳۸	فراورده‌های نفتی

۱/۴۹	۱۷/۹۹	۱/۲۰	۱۴/۴۸	۰/۷۹	۹/۶۱	روغنهای موتور و گریس
۰/۷۰		۰/۴۰		۰/۳۹		۵- روغن و چربی حیوانی و نباتی
۸/۳۳		۶/۷۴		۴/۷۳		۶- مواد شیمیایی
۱/۲۳	۷/۶۲	۰/۹۸	۶/۲۳	۰/۸۱	۵/۱۱	رنگه، مواد دباغی و مواد رنگی
۱/۱۲	۶/۴۸	۰/۹	۵/۴۵	۰/۶۸	۳/۸۳	رنگه لعاب لاک و الکل و غیره
۱/۸۱	۱/۴۵	۱/۳۸	۱/۰۵	۱/۱	۰/۷۵	مواد و محصولات دارویی
۲/۳۲	۶/۷۳	۲/۰۶	۶/۴۶	۱/۷۷	۵/۳۰	مواد اساسی، روغنی و عطری
۱/۰۲	۲/۳۶	۰/۹۳	۲/۱۵	۰/۷۴	۱/۵۸	مواد عطری و لوازم آرایش
۲/۳۶	۳۴/۸۹	۱/۶۴	۲۸/۵۳	۱/۶۸	۵/۹۱	مواد و محصولات شیمیایی
						۷- کالاهای ساخته شده و طبقه بندی شده بر اساس مواد
۴۸/۷۳		۳۸/۴۰		۲۹/۲۰		محصولات لاستیکی
۲/۴۰	۵/۹۴	۲/۵۷	۶/-	۱/۷۸	۴/۲۲	لاستیک و تویپ
۲/۱۵	۵/۱۶	۲/۳۵	۵/۴۵	۱/۶۴	۳/۸۶	محصولات چوبی و چوب ۴/۱۹
۰/۹۷	۸/۹۰	۰/۷۲	۷/۵۰	۰/۴۷		پنبه‌ای
۱/۷۶	۱۴/۴۴	۱/۶۱	۱۳/۵۸	۱/۵۷	۱۴/۳۳	محصولات کاغذی و مقوائی

۰/۹۶	۴/۸۱	۰/۹۴	۴/۲۸	۰/۹۱	۴/۵۴	انواع کاغذ و مقوا
۱۴/۳۲	۱۷/۶۳	۱۲/۳۸	۱۵/۷۴	۱۰/۰۰	۱۲/۳۱	الیاف مصنوعی و غیره
۲/۴۸	۲/۸۰	۲/۳۹	۲/۶۴	۱/۹۴	۲/۲۶	محصولات بافته شده و پنبه‌ای
۵/۶۰	۴/۰۰	۴/۹۹	۴/۰۱	۴/۱۳	۳/۶۱	محصولات نساجی
۲/۶۲	۱/۱۹	۱/۹۸	۰/۹۷	۱/۵۹	۰/۷۶	محصولات پشمی محصولات تهیه شده از
۲/۶۶	۲/۳۷	۲/۷۳	۲/۷۱	۲/۲۵	۲/۴۸	الیاف مصنوعی محصولات آماده شده از
۳/۱۰	۲/۲۳	۲/۳۶	۴/۹۲	۱/۸۶	۳/۱۸	مواد نساجی پتو و فرش مسافرتی
۱/۳۰	۲/۴۳	۰/۷۸	۱/۵۴	۰/۹۲	۱/۶۰	وروی انداز انواع فرش و قالیچه
۱/۰۱	۰/۷۷	۰/۸۶	۰/۶۳	۰/۸۹	۰/۷۳	دستباف سایر فرشها و قالیچه‌ها
۱/۴۹	۲/۲۸	۱/۱۶	۱/۸۷	۰/۷۵	۱/۱۸	محصولات کانی غیر فلزی
۱/۹۲	۱۱۲۸/۳۶	۶/۹۰	۷۸۱/۱۲	۴/۹۴	۵۴۵/۲۷	سیمان
۰/۴۰	۱۰۴۸/۵۹	۴/۳۶	۷۲۹/۱۲	۳/-	۵۰۶/۴۳	چرخ سباده و سنگ
۰/۶۸	۳۴/۱۳	۰/۷۱	۲۶/۹۸	۰/۴۰	۱۳۳/۶۳	آهن و فولاد آهن سیله و تسمه و غیره
۴/۱۸	۲۷۸/۷۱	۹/۶۹	۱۹۱/۰۸	۶/۹۹	۱۳۳/۶۸	آهنی و فولادی صنحه و ورق تهیه شده
۱/۷۰	۲۸/۳۳	۲/۱۰	۳۹/۳۴	۰/۸۰	۱۳/۸۹	از آهن

لوله و اتصالات آهنی

۶/۳۳	۶۷/۴۰	۳/۱۶	۳۷/۹۳	۲/۳۳	۲۶/۶۴	وفولادی
------	-------	------	-------	------	-------	---------

۰/۸۸	۱/۸۰	۰/۴۳	۰/۱۰	۰/۲۲	۰/۵۲	فلزات غیر آهنی
------	------	------	------	------	------	----------------

آلومینیوم و وسایل کار

۲/۷۰	۱/۳۰	۰/۲۶	۰/۵۸	۰/۱۴	۰/۲۹	شده آن
------	------	------	------	------	------	--------

محصولات تهیه شده

۴/۱۹	۱۶/۹۳	۴/۰۷	۱۶/۲۸	۳/۱۳	۱۳/۲۶	از فلزات
------	-------	------	-------	------	-------	----------

وسایل خانگی تهیه شده

۰/۹۲	۲/۴۴	۱/۰۲	۲/۶۹	۰/۶۳	۲/۱۷	از فلزات
------	------	------	------	------	------	----------

۸- ماشین آلات و وسایل

۸۲/۰۱		۸۰/۱۸		۴۳/۵۲		حمل و نقل
-------	--	-------	--	-------	--	-----------

۳۲/۷۶	۵۱/۲۸	۱۹/۹۸	۲۷/۶۸	۱۳/۸۱	۲۳/۹۴	ماشین آلات غیر الکتریکی
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------------------------

ماشین آلات صنایع

۵/۶۱	۹/۰۶	۶/۱۰	۱۰/۰۷	۳/۵۵	۶/۸۵	مخصوص
------	------	------	-------	------	------	-------

ماشین آلات ساختمان

۳/۳۱	۷/۱۷	۵/۲۳	۸/۳۷	۳/۱۲	۶/۱۶	و معدن
------	------	------	------	------	------	--------

۳/۳۱	۴/۶۱	۳/۹۳	۵/۶۲	۲/۴۳	۴/۶۷	ماشین آلات حفاری نفت
------	------	------	------	------	------	----------------------

۴/۰۹	۴/۹۹	۲/۳۲	۲/۸۰	۱/۶۳	۲/۰۶	وسایل تهویه مطبوع
------	------	------	------	------	------	-------------------

۱/۳۱	۱/۰۳	۰/۶۰	۰/۵۶	۰/۲۶	۰/۳۲	پمپ ها
------	------	------	------	------	------	--------

ماشین آلات و تجهیزات

۲/۳۴	۳/۵۶	۰/۲۶	۰/۴۷	۰/۷۱	۱/۸۸	تقطیر آب
------	------	------	------	------	------	----------

ماشین آلات و تجهیزات

۱۰/۶۴	۲۲/۲۱	۰/۹۵	۱/۶۳	۱/۳۹	۲/۶۸	پالایش نفت
-------	-------	------	------	------	------	------------

ماشین آلات و ابزار و

۲/۰۲	۳۸/۲۳	۱۳/۹۳	۲۳/۳۴	۱۵/۲۰	۲۳/۷۰	دستگاه‌های الکتریکی
						ماشین آلات نیروی
۲/۳۹	۴/۶۲	۰/۷۹	۱/۲۰	۲/۲۴	۴/۷۹	الکتریکی
۴/۴۵	۷/۲۴	۲/۷۵	۴/۵۹	۳/۴۷	۴/۶۲	دنده و سویچ و غیره
۴/۰۲	۱۲/۳۸	۱/۹۸	۶/۰۷	۱/۷۰	۶/۰	سیم و کابل ایزوله شده
۶/۲۷	۳/۳۱	۴/۴۱	۲/۹۷	۴/۵۰	۲/۱۶	دستگاه‌های مخابرات دور
۱/۰۷	۰/۷۷	۱/۴۶	۱/۰۸	۰/۷۲	۱/۴۹	گیرنده تلویزیون
۳/۱۵	۱/۱۴	۱/۶۲	۰/۵۸	۱/۹۴	۰/۶۸	گیرنده رادیو
۲/۲۳	۵/۶۵	۲/۴۸	۳/۹۳	۱/۸۳	۲/۹۲	وسایل الکتریکی خانگی
۱/۱۲	۱/۷۴	۱/۰۶	۱/۶۶	۰/۷۷	۱/۱۹	یخچال خانگی الکتریکی
۷/۲۳	۴۶/۹۴	۲۴/۲۷	۳۹/۴۴	۱۴/۵۱	۲۳/۶۳	وسایل حمل و نقل
۳/۲۲	۴۱/۳۵	۱۹/۹۹	۳۶/۱۴	۱۳/۰۷	۲۲/۰۹	وسایل موتور جاده رو
						اتومبیل‌های مسافربری
۲/۱۳	۱۹/۰۶	۱۰/۹۲	۱۷/۶۸	۷/۷۷	۱۲/۸۵	بجز اتوبوس
۰/۶۰	۱/۱۰	۰/۴۵	۰/۸۷	۰/۵۸	۰/۹۳	اتوبوس
۵/۹۰	۱۵/۵۵	۵/۰۶	۱۳/۰۴	۲/۳۶	۵/۶۶	کامیون و بارکش
۴/۰۶	۵/۰۲	۳/۰۶	۳/۹۹	۲/۲۳	۲/۵۹	قطعات اتومبیل و غیره
—	—	۱/۴۸	۰/۰۵	—	—	هواپیما
۱/۷۵	۰/۱۹	۱/۹۰	۰/۲۶	۰/۸۵	۰/۰۹	قطعات هواپیما
۲/۰۶	۴/۸۶	۰/۷۳	۲/۵۳	۰/۴۴	۰/۹۵	قایق و کشتی
						۹- کالاهای ساخته شده
۹/۵۲		۳۳/۲۹		۱۸/۴۵		متفرقه
۲/۲۷	۱۴/۷۶	۱/۴۶	۸/-	۱/۰۹	۶/۲۸	اتصالات ساختمانی و تزئینی

اتصالات آهنی و فولادی

و بهداشتی ولوله کشتی ۶/۲۶ ۱/۰۶ ۷/۷۶ ۱/۳۶ ۱۳/۸۸ ۱/۸۶

بلمان ۳/۷۳ ۱/۴۱ ۵/— ۱/۹۴ ۵/۸۹ ۲/۳۴

وسایل مسافرتی ۰/۸۴ ۰/۴۶ ۱/۱۹ ۰/۷۴ ۱/۲۰ ۰/۷۶

پوشاک بجز پوشاک پوستی ۴/— ۶/۷۰ ۴/۲۰ ۸/۱۲ ۴/۸۲ ۹/۹۸

پاپوش ۲/۰۴ ۱/۵۸ ۲/۲۵ ۲/۰۱ ۲/۰۹ ۱/۹۶

وسایل علمی و تجهیزات

عکاسی و غیره ۰/۶۷ ۲/۸۰ ۰/۸۰ ۳/۶۴ ۱/۳۶ ۴/۵۴

وسایل علمی و غیره ۰/۳۸ ۰/۷۰ ۰/۴۶ ۰/۸۴ ۰/۹۴ ۱/۵۳

ساعت دیواری و قطعات آن ۰/۷ ۱/۷۰ ۰/۱۵ ۲/۳۰ ۰/۱۶ ۲/۵۸

کالاهای متفرقه ۵/۱۱ ۴/۴۱ ۵/۹۸ ۵/۳۷ ۶/۸۶ ۷/۶۶

وسایل موسیقی، ضبط

صوت و غیره ۰/۲۵ ۰/۶۶ ۰/۳۳ ۰/۸۵ ۰/۴۸ ۱/۰۴

گرامافون، ضبط صوت

و غیره ۰/۲ ۰/۵۴ ۰/۲۷ ۰/۶۸ ۰/۳۰ ۰/۸۵

طلا و جواهر و مصنوعات آنها ۵۲/۸۳ ۱/۲۷ — ۱/۱۱ ۱۱/۱۲ ۲/۳۲

وسایل تهیه شده از جواهر ۸/۰۳ ۱/۱۲ — ۱/۱۱ ۱۱/۱۲ ۲/۳۲

Yearbook of International Trade Statistics 1967, United

Nations, New York 1969, pp. 482-484

از مطالعه در ترکیب واردات کویت نتایج زیر استنباط میگردد.

۱- با توجه به ترکیب کالاهای وارداتی کویت و شناخت سیمای اقتصاد آن شیخ نشین، تحصیل این نتیجه چندان مشکل نیست که این کالاها کلاً جذب اقتصاد کویت نگردیده بلکه مقادیری از آن مجدداً از این کشور صادر شده در حقیقت این شیخ نشین نقش یک بازار دوباره صادر کننده را بخود گرفته است.

۲- بطوریکه قبلاً متذکر شدیم کویت به علت شرایط خاص طبیعی و جغرافیائی خود فاقد منابع طبیعی بوده و فعالیتهای صنعتی آنها در حول و حوش نفت و صنایع وابسته بدان محدود گردیده و بالطبع برای ارضاء نیازهای مصرفی خودبازرگانی خارجی خویش بشدت وابسته است و از این نظر بازار مناسبی برای کابیه کشورهای جهان بشمار میرود. در حال حاضر ایالات متحده امریکا که حدود ۲۱ درصد بازار صادراتی کویت را در دست دارد صادرکننده انواع اتومبیل سواری و باری و لوازم یدکی آن، سیگار، دستگاههای تهویه مطبوع، ماشینهای حفاری، تلویزیون، لاستیک، انواع کنسرو گوشت و سبزی بکویت است و انگلستان که حدود ۱۱ درصد بازار وارداتی کویت را در دست دارد صادرکننده انواع موتورهای تولید برق و لوازم الکتریکی اتومبیل و لوله های فلزی، سیگار، و مهمتر از همه پارچه های نخی و پشمی است. آلمان غربی تا حدودی تأمین کننده نیازهای وارداتی کویت در زمینه انواع اتومبیل رادیوگرام تلویزیون، دستگاههای الکتریکی و لباسهای دوخته شده است و ژاپن صادرکننده انواع پارچه های پشمی و ابریشمی و مهمتر از همه لوازم ترانزیستوری بکویت است. کویت آهن آلات مورد نیاز خود را از بلژیک، برنج را از پاکستان، چای را از سیلان، ادویه را از هند و روغنهای نباتی را از هلند وارد میکند.

۳- با توجه به ترکیب تولیدات کشاورزی و صنعتی ایران و در نظر گرفتن ترکیب واردات کویت، در دید نخست این نتیجه استنباط میگردد که تولیدکنندگان ایرانی باید بتوانند به صدور موفقیت آمیز کالاهای زیر بشیخ نشین کویت بپردازند:

۱- در گروه محصولات حیوانی و نباتی انواع مواد لبنی، انواع صیفیجات، سبزیجات، میوهجات، غلات و حبوبات

و انواع گلها

۲- در گروه محصولات غذائی

انواع روغنهای نباتی، انواع آبهای

معدنی، انواع بیسکویتها، آب

نباتها، شکلاتها، انواع کنسروها،

کمپوتها، مرباها و ترشیا

- ۳- در گروه منسوجات انواع پارچه های نخ، پشمی و ابریشمی
 انواع تریکوها ، انواع منسوجات
 تهیه شده از الیاف مصنوعی
- ۴- در گروه مصالح ساختمانی سیمان ، آجر ، گچ ، آهک ، انواع
 لوله های چدنی ، آسبنتی ، گالوانیزه ،
 پلاستیکی و انواع سنگهای ساختمانی
- ۵- در گروه وسایل خانگی انواع سبلمان و وسایل آشپزخانه
- ۶- در گروه محصولات انواع لوازم آرایش ، انواع صابونها ،
 خمیرهای بهداشتی ، پودر و کرمها و
 و انواع پودرهای رختشویی
- ۷- در گروه مصنوعات چوبی انواع تخته سه لائی ، نئوپان و انواع
 مصنوعات چوبی
- ۸- در سایر گروهها انواع کفش ، انواع فرش و انواع پتو
 لیکن بشرحیکه در صفحات آتی از نظر خواهد گذشت ، صادر کنندگان ایرانی
 بدلائل متعدد نتوانسته اند بصدر موفقیت آمیز کالاهای فوق الذکر شیخ نشین کویت
 بپردازند و از بازار طبیعی این شیخ نشین بهره گیرند . در این بررسی سعی شده است که
 با مطالعه عرضه و تقاضای هر یک از کالاهای فوق الذکر در کویت و دیگر شیخ نشینهای
 خلیج فارس اسکانات صدور موفقیت آمیز این کالاها مورد ارزیابی قرار گیرد .
 در مورد صادرات کویت باید متذکر گردید که صادرات این شیخ نشین بهمان
 اندازه متنوع است که واردات آن ، لیکن این صادرات ، صادرات بالقوه کویت نیست
 بلکه کالاهائست که مجدداً از کویت صادر میگردد و این بار راه کشورهای همجوار
 را در پیش میگیرد و تا آنجا که آمار نشان میدهد ایران دومین کانون جذب
 کننده کالاهائست که از مبدأ کویت صادر میگردد .
- در جدول شماره ۲۰ توزیع جغرافیائی صادرات کویت در سالهای ۶۷-۶۳ تا ۱۹۶۳

آورده شده است. لازم بتذکر است که این صادرات شامل صادرات مجدد بوده لیکن مستثنی از آمار صادرات نفت و فرآورده های نفتی کویت است.

جدول شماره ۲۰۵

توزیع جغرافیائی صادرات کویت در سالهای ۶۷-۱۹۶۲
(واحد ارزش - میلیون دینار کویتی)

نام کشور	۱۹۶۲	۱۹۶۳	۱۹۶۴	۱۹۶۵	۱۹۶۶	۱۹۶۷
عربستان سعودی	۱/۵۱	۲/۳۷	۳/۵۵	۳/۵۳	۳/۷۰	۳/۹۷
ایران	۱/۷۹	۲/۲۹	۱/۷۶	۴/۴۹	۲/۴۶	۲/۲۹
انگلستان	۰/۲۶	۰/۲۶	۰/۴۶	۰/۵۱	۱/۲۵	۱/۰۱
عراق	۰/۲۷	۱/۵۶	۱/۳۳	۱/۰۸	۱/۱۰	۱/۹۵
قطر	۰/۴۲	۰/۴۲	۰/۶۰	۰/۸۳	۱/۰۵	۰/۶۸
لبنان	۰/۴۶	۰/۴۳	۰/۶۵	۰/۷۴	۰/۸۱	۰/۸۶
آمریکا	۰/۱۴	۰/۱۵	۰/۱۸	۰/۶۳	۰/۶۹	۹/۳۸
هند	۰/۲۵	۰/۳۸	۰/۲۵	۰/۱۷	۰/۲۹	۰/۳۲
ژاپن	۰/۰۴	۰/۱۰	۰/۱۶	۰/۰۵	۰/۲۷	۰/۱۴
اردن	۰/۵۴	۰/۴۴	۰/۱۵	۰/۱۶	۰/۱۷	۰/۲۸
جمهوری متحد عرب	۰/۹۷	۰/۲۲	۰/۱۶	۰/۲۲	۰/۱۶	۰/۱۱
سوریه	۰/۱۳	—	—	۰/۰۷	۰/۱۳	۰/۱۰
پاکستان	۰/۱۴	۰/۱۷	۰/۲۱	۰/۱۵	۰/۱۰	۰/۷۷
سایر کشورها	۱/۰۲	۱/۹۰	۲/۴۳	۱/۵۱	۱/۴۷	—
جمع کل	۷/۹۴	۱۰/۴۹	۱۱/۸۹	۱۴/۱۴	۱۳/۶۵	۵/۲۹

ماخذ :

Yearbook of International Trade Statistics For 1967,

United Nations, (New York, 1969,) p. 487

در بررسی صادرات کویت توجه بمسأله قاچاق کالا بسیار ضروری است، توضیح اینکه سیاست گمرکی کشورهای همجوار کویت عامل اساسی توسعه قاچاق کالا از کویت بدین کشورهاست. توضیح آنکه بالابودن انواع عوارض گمرکی در این کشورها که بعنوان وسیله‌ای جهت اجرای سیاستهای حمایتی بمنظور تشویق صنایع داخلی در این کشورها مورد استفاده قرار میگیرد باعث شده که جریان طبیعی دادوستد بین کویت و این کشورها از بین رفته و کالا از طریق قاچاق بدین کشورها وارد گردد. صرفنظر از مشاهدات عینی که حاکی از این وضعیت است، مقایسه‌ای بین آمار واردات و صادرات کویت نیز نمایانگر این حقیقت است. در جدول شماره ۲۱ اقلام واردات و صادرات کویت در گروههای اصلی در دو سال ۱۹۶۵ و ۱۹۶۶ به ترتیب اهمیت نسبی واردات مورد مقایسه قرار گرفته است.

جدول شماره ۲۱

صادرات و واردات کویت در سالهای ۱۹۶۵ و ۱۹۶۶

(واحد ارزش - میلیون دینار کویتی)

صادرات (موب)		واردات (سیف)		عنوان گروهها
۱۹۶۶	۱۹۶۵	۱۹۶۶	۱۹۶۵	
۳/۸۵	۳/۰۶	۵۸/۱۷	۴۳/۵۲	ماشین آلات و وسایل حمل و نقل و قطعات آن کالاهای ساخته شده و طبقه بندی شده بر
۱/۷۶	۱/۲۳	۳۸/۳۹	۲۹/۱۶	مواد اولیه متشکله آن
۲/۱۳	۴/۰۲	۲۶/۴۸	۲۸/۰۱	مواد غذایی و حیوانات زنده کالاهای ساخته شده متفرقه از قبیل وسایل
۱/۵۵	۱/۴۷	۲۳/۲۸	۱۸/۴۴	آشپزخانه
۳/۶۱	۳/۷۴	۶/۹۹	۶/۴۰	دخانیات و نوشابه‌ها
۰/۱۰	۰/۱۲	۶/۷۴	۴/۷۲	مواد شیمیائی
۰/۴۷	۰/۳۴	۳/۸۲	۳/۰۹	مواد خام غیر خوراکی با استثنای سواد سوختی

سوخت معدنی، روغن موتور و مواد مربوطه	۰/۹۰	۱/۴۲	۰/۹۰
انواع روغن نباتی	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۳۸
سایر کالاها	—	۰/۰۱	۱/۲۳
جمع کل	۱۳/۶۵	۱۴/۱۴	۱۶۵/۲۸
			۱۳۴/۶۹

مأخذ

Yearbook of International Trade Statistics 1967, United Nations (New York, 1969) p.487

بطوریکه در جدول فوق مشاهده میگردد صادرات رسمی کویت تقریباً یک دهم واردات این کشور است در صورتیکه مقادیر بسیاری کالا بدلائلی که متذکر شدیم بصورت قاچاق از این شیخ نشین بکشورهای همجوار صادر میشود که در آمار و ارقام رسمی منعکس نمیگردد و این خود موضوعی است که در بررسی رابطه بازرگانی بین ایران و کویت بشرحیکه خواهیم دید مورد نظر قرار خواهد گرفت.

پرتال جامع علوم انسانی